

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертаційне дослідження
Архипової Тетяни Миколаївни
«Психосоціальні детермінанти агресивної поведінки підлітків»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 053 "Психологія"

Актуальність теми дослідження. Агресія в підлітковому віці є серйозною проблемою, що викликає занепокоєння в сучасному суспільстві. Цей етап життя супроводжується значними змінами на фізичному, емоційному та соціальному рівнях, що може сприяти розвитку агресивних реакцій. Дослідження факторів, які спричиняють агресивну поведінку у підлітків, є важливим для розробки ефективних методів профілактики та корекції. Підлітковий період характеризується підвищеною емоційною чутливістю, що пов'язано з гормональними змінами та формуванням особистості. Ці зміни можуть призводити до частих змін настрою, дратівливості та підвищеної збудливості, що створює умови для агресивної поведінки. У цьому віці підлітки активно шукають своє місце в суспільстві, що часто супроводжується нестійкою самооцінкою. Агресія може використовуватися як засіб самоствердження або захисту власної гідності в ситуаціях, коли підлітки відчують загрозу своїй ідентичності. Проблема полягає у потребі уточнення та систематизації психосоціальних чинників, які є передумовами для агресивних реакцій у підлітковому віці. Дослідження спрямоване на ідентифікацію основних факторів, що впливають на формування агресивної поведінки серед підлітків, з метою розробки ефективних стратегій психологічної підтримки та профілактичних заходів для цієї вразливої групи населення а також на розуміння рольових особливостей гендерних аспектів у формуванні агресивної поведінки підлітків. Врахування

цих аспектів дозволить зрозуміти, які конкретні аспекти соціальної та психологічної адаптації мають особливе значення для різних груп підлітків.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація є частиною науково-дослідних тем кафедри соціальної психології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. «Генеza та соціально-психологічні детермінанти психологічного благополуччя особистості». Номер державної реєстрації НДР: 0123U101274. Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради університету (протокол № 4 від 16 жовтня 2021 року).

Практичне значення дослідження полягає в тому, що отримані результати можуть бути впроваджені в практику психологічного консультування та виховної роботи на різних етапах розвитку; використані у змісті лекційних, семінарських та практичних занять, сприяючи психологічному благополуччю особистості та її потенціалу; включені в методичні рекомендації щодо формування навичок ефективного застосування засобів діагностики агресивності підлітків; посприяти основою для розробки реабілітаційних програм, спрямованих на подолання негативних наслідків війни для психологічного благополуччя, зокрема через когнітивно-біхевіористичні, CFT та АСТ підходи; слугувати для розширення фактологічної основи в аналізі агресивної поведінки.

Результати дослідження були впроваджені протягом 2024 року в навчально-виховний процес Подільського району Одеської області, зокрема в ліцеї №2 (довідка про впровадження №385 від 10.06.2024 р.) та ліцеї №6 (довідка про впровадження №342 від 27.05.2024 р.); також у практичну діяльність Одеської асоціації дитячих, сімейних і перинатальних психологів, медиків і педагогів «Психея» (довідка про впровадження №287 від 15.06.2024 р.).

Наукова новизна отриманих результатів дисертаційного дослідження полягає в наступному:

- вперше комплексно досліджено вплив специфічних психосоціальних факторів, характерних для умов війни, на формування агресивної поведінки підлітків, що дозволило виявити нові патерни агресії, притаманні цій категорії;
- концептуалізовано теоретико-методологічну модель, що демонструє зв'язок психосоціальних факторів з агресивною поведінкою підлітків;
- визначено особливості впливу соціального середовища (сім'я, соціальні групи, місцеві громади) на агресивні реакції підлітків, та важливість підтримки або її відсутності з боку значущих дорослих;
- встановлено нові закономірності у взаємозв'язку між індивідуально-психологічними характеристиками підлітків та схильністю до агресії в умовах постійного стресу та небезпеки;
- у роботі було доповнено традиційне визначення агресії, враховуючи нові теоретичні підходи, які розглядають агресивність не лише як індивідуальну характеристику, а й як результат складної взаємодії особистісних і соціальних чинників, таких як соціальне середовище, сімейні стосунки, риси темпераменту та когнітивні стилі підлітків. Вперше була здійснена спроба інтегрувати ці фактори в єдину модель, що дозволяє більш комплексно оцінити природу агресивної поведінки в підлітковому віці.
- проведено уточнення та розширення знань про психосоціальні детермінанти агресивної поведінки серед підлітків, що дозволяє краще зрозуміти механізми їх виникнення.

Ступінь обґрунтованості положень і висновків дослідження.

Дисертація Архипової Т.М. містить низку тверджень та висновків, які є достатньою мірою обґрунтованими та логічними. Окреслені у вступі роботи мета та завдання дослідження були досягнуті шляхом комплексного поєднання загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, основою дослідження став широкий перелік нормативних та наукових джерел вітчизняних та зарубіжних авторів.

Все це дозволяє стверджувати, що дана дисертаційна робота має дійсно наукову новизну, є завершеним, самостійно виконаним дисертанткою

дослідженням.

Дисертаційна робота Архипової Т. М. є результатом самостійних досліджень здобувачки і не містить ознак порушення норм академічної доброчесності.

Акцентуючи увагу на достатньо високому науковому рівні дисертаційної роботи, як у теоретичному, так і практично-впроваджувальному аспектах, слід виділити окремі зауваження та висловити деякі побажання:

1. Неопрацьованість довгострокових наслідків агресії. В роботі не приділено достатньо уваги довгостроковим психологічним і соціальним наслідкам агресивної поведінки підлітків в умовах війни. Було б доцільно дослідити, як агресивні реакції на ранніх етапах можуть впливати на подальший розвиток особистості і поведінки підлітків в дорослому віці.

2. Недостатнє розкриття рольових моделей у родині. В роботі не в повній мірі досліджено, як рольові моделі в родині, наприклад, агресивна поведінка батьків або інших членів родини, можуть сприяти формуванню агресивної поведінки у підлітків. Було б корисно додати більше аналізу впливу родинних стосунків на формування агресії.

3. Враховуючи зростаючу роль інтернет-простору в житті молоді, важливо додатково дослідити, як соціальні мережі можуть сприяти або послаблювати агресивні реакції підлітків.

Зазначені зауваження носять характер побажань і не знижують загальної позитивної оцінки наукового дослідження.

Дисертація Архипової Тетяни Миколаївни «Психосоціальні детермінанти агресивної поведінки підлітків» є завершеною науковою працею. За актуальністю, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням отриманих результатів, обґрунтованістю наукових висновків, їх достовірністю, якістю оформлення відповідає вимогам нормативних актів щодо дисертацій, зокрема, «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої

освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 зі змінами внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 року та №502 від 19.05.2023 року, а її автор, Архипова Тетяна Миколаївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Рецензент

кандидат психологічних наук, професор,
професор кафедри диференціальної і
спеціальної психології
Одеського національного
університету імені І.І.Мечникова

Маргарита КРЕМЕНЧУЦЬКА

ОСОБИСТИЙ ПІДПИС ПІДТВЕРДЖУЮ
Перший проректор ОНУ ім. І.І.Мечникова

Майя НІКОЛАЄВА

" 30 " травня 20 25 р.

